

ברכת אבות

- מפגש שני – עם הרחבות -

ברכות השבח

דריש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל עבודה זרה ז"ע"ב לשון אחי ה"ר יחיאל ז"ל דורשי רשומות הם חסידי אשכנז אשר היו שוקלין וסופרין מספר מנין תיבות התפלות והברכות וכנגד מה נתקנו אמרו שבג' ברכות הראשונות יש ק"ז תיבות... וברכה ראשונה יש בה מ"ב תיבות... וכנגד שם מ"ב שפירשתי אותו על האבות ולכן אות הראשונה של ברכה ב' והאחרונה מ' הרי מ"ב טור או"ח קיג

נראה לפרש על דרך שאמר ברשב"א כשעומד אדם בתפילה צריך לזוהר בשלושה דברים, אחד שלא יחשוב שראוי אני לעשות בקשתי, רק לצפות לחסד עליון שיעשה עמו חסד חנם, כמו שאמר משה רבינו ע"ה (דברים ג, כג) ואתחנן אל ה', אין חינון אלא לשון מתנת חנם. והשני צריך לדעת שהבורא ברוך הוא וברוך שמו יכול בודאי לעזור לו ולא להסתפק חס ושלום. והשלישי שלא לשום בטחוננו רק בו לבד ומבלעדו אין עוד עזר. ועל זה תיקנו שלוש ברכות הראשונות שבתפילה. בברכה הראשונה גומל חסדים טובים, להורות שאין לאדם במעשיו הטובים. ובברכה השניה מחיה מתים סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים, להאמין שהוא כל יכול. ובברכה שלישית אתה קדוש וכו' וקדושים בכל יהלוך סלה, קדושים נקראים העולמות העליונים, הם יהלוך סלה, כי הכל מודים שמבלעדו אין מלך גואל ומושיע עבודת ישראל אבות פרק ב

ברוך אתה השם

הברכה, ברכה והתברכות

אר"ל האבות הן הן המרכבה בראשית רבה לך-לך מז
א"ר יודן קובע אני לך ברכה בשמונה עשרה אבל אין את יודע אם שלי קודמת אם שלך קודמת א"ר אחויה בשם רבי זעירא שלך קודמת לשלי בשעה שהוא אומר מגן אברהם אחר כך מחיה המתים בראשית רבה לך-לך לט

אמר רשב"ל ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה כך חותמין ואומרים מגן אברהם ואין חותמין בכולן א"ר חייא בר זעירא והיה ברכה ברכתך קודמת לברכתך שמשם אומרים מגן אברהם אח"כ אומרים מחיה המתים במדבר רבה נשא יא

והיה ברכה, מהו והיה ברכה, ברכתך קודמת לברכתך, משהן אומרים מגן אברהם, ואחר כך אומרים מחיה המתים. ד"א והיה ברכה, א"ל הקדוש ברוך הוא משעה שבראתי עולמי ועד עכשיו הייתי זקוק לברך בריותי, שנאמר ויברך אותם אלהים, וברכתי לנח ולבניו, שנאמר ויברך אלהים את נח, מכאן ואילך אתה עשוי על הברכה תנחומא לך לך

אלוקינו ואלוקי אבותינו

מנין שאומרים אבות שנאמר הבו לה' בני אלים מגילה יז ב רמה קרני - מגן אברהם פסיקתא

אלוקי אברהם, אלוקי יצחק ואלוקי יעקב

אלהי אברהם הוי כמו מלכות דאברהם אבינו המליך הקדוש ברוך הוא על כל העולם שהודיע מלכותו תוספות ברכות מ ע"ב יש אומרים לפי שאמר אלהי אברהם הוה כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא אברהם אבינו והודיע טיבו בעולם והיינו דכתיב (בראשית כד) ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי רא"ש

אלהי אבי אברהם. הקדים בסדר שבחי המקום וחסדיו ובהזכיר זכות אבות כסדר אנשי כנסת הגדולה בתחלת י"ח ברכות ספורנו בראשית לב י

ויאמר אנכי אלהי אביה אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שמות ג, ו

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים שמות כ, ב

אמר החבר על הדרך הזה השיבותיך כאשר שאלתני. וכן פתח משה לדבר עם פרעה כשאמר לו אלהי העברים שלחני אליך, ר"ל אלהי אברהם יצחק ויעקב מפני שהיה אברהם מפורסם אצל האומות, וכי התחבר אליהם דבר האלהים והנהיג אותם ועשה להם נפלאות, ולא אמר אלהי השמים והארץ שלחני אליך, ולא בוראי ובוראך. וכן פתח אלהים דבריו אל המון ישראל: "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא אמר: "אני בורא העולם ובוראכם": וכן פתחתי לך מלך הכוזר כאשר שאלתני על אמונתי, השיבותיך מה שאני חייב בו וחייבין בו כל קהל ישראל, אשר התברר אצלם המעמד ההוא בראות עיניהם, ואחר כן הקבלה הנמשכת שהיא כמראה העין כוזרי ג, כה

נמצאו בשלשתן שלשה הדרגות זו למעלה מזו, באברהם לא נקרא שמו יתברך עליו בחייו כלל, וכיצחק נקרא אך בהיותו סומא, וביעקב אפילו בהיותו בריא אולם שלם בכל. והענין כי ראה יתברך כאשר גזרה חכמתו לקבוע לאברהם ברכה, פן יאמר אברהם איה כבודי הגדול הזה, כי הלא גדולים ממני החשבת את יצחק ואת יעקב, כי לאחד מהם נקראת אלהיו בחייו סומא, ולאחד גם בהיותו בריא אולם. על כן הוא יתברך בנוסח ברכת אברהם, כלל את כלן איש אשר כהשגתו, וייחס ברכת כל אחד מהם אל אברהם. וזהו ואברכך זהו שאומרים אלהי יצחק, לומר כי לא נאמר אלהי יצחק ויעקב כי אינן שוין, כי אם ואברכך שהוא ברכה נוספת על הקודם, וזהו אומרו זהו שאומרים אלהי יצחק, שממה שאומרים אלהי יצחק ולא סמכו אותו אל אברהם לומר ויצחק, וגם נאמר בלא וי"ו, יורה על ברכה נוספת בכנות שם אלהותו יתברך עליו שאינה מעין של אברהם, כי זה אלהיו במותו וזה בחייו, והוא הנודע כי ביצחק נקרא שם ה' עליו בחייו ליקרא אלהי יצחק. אך אינה כשל יעקב, כי אם ואגדלה שמך שהוא גדולת שם יותר על הברכה האמורה ליצחק, על כן אין זה כי אם על יעקב שנתגדל יותר, כי גם עודנו שלם בגופו נקרא שם ה' עליו ליקרא אלהיו, וזה שאומרים ואלהי יעקב, שנאמר פעם שלישית וכו' ו' נוספת ביעקב, שהוא כי למה שאלהות שביצחק הוא בהיותו חשוב כמת, הוא מעין של אברהם, על כן גם שאומרים אלהי פעם שנית, אומר בלא וי"ו שיש הדמות מה. וזהו אומרו זהו שאומרים ואלהי יעקב, כלומר ולא אומרים אלהי יעקב כאשר ביצחק, והוא האמור, כי ביצחק יש הדמות, אך ביעקב שהוא הגדלה יתירה שהוא בהיותו בריא נאמר בוי"ו. והכוונה לומר לאברהם אל יקנא לבך על יתרונותם, כי הלא בכ תלוי הדבר כי ברכתם זו לך תחשב, וזהו ואברכך, וזהו שאומרים אלהי יצחק, כי אם לא הייתה אתה אביו לא היה זוכה לך. וכן ביעקב כי להגדלת שמך יחשב מה שזכה לך כי נשתלם הזכות. ושמה תאמר ובמה אדע כי גדולתם זו תלויה בי ולא בהם, ולמה תאמר קובע אני לך ברכה והלא לשלשתנו תתייחס, הלא הוא, כי יכול יהיו חותמין בכלם כמו בכ, תלמוד לומר והיה ברכה, כי אתה תהיה הברכה כי בכ חותמין ולא בהם. ואין ענין הזכרת האלהות בכל אחד, אלא זכות לאברהם שעל ידי זכות שבת אברם בארץ יזכה להוליד את השלמים האלה ולהגדילם כמדובר. אלשיך בראשית יב

ע"ד הקבלה, אם יאמר כן היה השם המיוחד רמז לתשובה שהוא הדין, והנה יעקב היה מדבר בתפלה לא רצה להכנס לפניו מן החסד, כי כל מה שהוא לפניו מן החסד הוא דין וקו היושר, והוא היה ירא שמא יגרום החטא, ומפני זה התחיל: "אלהי אבי אברהם", שהוא מדת החסד, וסיים בשם המיוחד שהוא מדת התפלה והוא מדת

הרחמים, ועל כן סדר המדות בתפלתו על הסדר הזה: אלהי אבי אברהם, זו מדת החסד, ואלהי אבי יצחק, זו מדת הגבורה, ה', מדת רחמים. והוא בלשון שאנו אומרים בתפלה: אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. רבינו בחיי שם

האל הגדול הגבור והנורא

פי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא דְבָרִים י', יז

אנן הני תלת דאמרינן אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה לא הוינן יכולין למימר להו ברכות לג ע"ב

אמר רבי יהושע בן לוי למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה אתא משה אמר האל הגדול הגבר והנורא אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו לא אמר נורא אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בכניו איה גבורותיו לא אמר גבור אתו אינהו ואמרו אדרכה זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה אמר רבי אלעזר מתוך שיודעין בהקדוש ברוך הוא שאמתי הוא לפיכך לא כיזבו בו יומא סט ע"ב

וכן אנו מוצאים בשירות ותשבחות שאנו מודים ומשבחים להקב"ה אנו מוסיפים כח למעלה ועושה הקדוש ברוך הוא יותר ניסים עד אין סוף וכן אנו אומרים אל עליון גומל חסדים טובים וקודם לזה אנו אומרים אלהי אברהם וכו' וכנגד זה אנו אומרים הגדול הגבור והנורא. הגדול נגד אברהם. הגבור כנגד יצחק. והנורא כנגד יעקב. כי ע"י האבות נעשה הקדוש ברוך הוא הגדול הגבור והנורא. תפארת שלמה מועדים שער התפלה

אל עליון

פְּרוּחַ אַבְרָם לְאֵל עֲלִיּוֹן קִנְהַ שְׁמַיִם וְאָרֶץ בְּרֵאשִׁית יד, יט וזהו ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון, רצה לומר יחוד מדת החסד לעולם העליון נועם אלימלך

גומל חסדים טובים קונה הכל

ומדתו של יצחק הוא גומל חסדים טובים שלא יתפשטו יותר מדאי. כי גומל הוא לשון הפרשה היינו שמפריש וגומל החסדים להיותם טובים אהובים ומתוקים. אוהב ישראל וירא

דאנשי כנסת הגדולה תיקנו לומר גומל חסדים טובים, היינו אף למי שאין ראוי והגון על דרך (תהלים קו, א) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, בין הגון ובין אינו הגון לעולם חסדו ואנו אומרים גומל חסדים כו', מלשון ויגמל אברהם, דהיינו שאין אנו צריכין לחסדים האלה, כי השם יתברך ברוך הוא מקבל הכל מאתנו ואנו לוקחים בשורת הדין ואין צריכין להחסד, והיינו קונה הכל על ידי זה הוא גומל חסדים, כלומר שאינו עושה כבר בחסד כי אם במדת הדין ועל דרך שאמרו (ברכות יז ב) צדיקים ניזונין בזרוע. אבל זה יש להמקטרג עדיין פתחון פה לקטרג ולומר באמת למה השם יתברך מקבל מאתנו הכל, על זה אנו אומרים וזוכר חסדי אבות, דהנה יש חסדים מגולים וחסדים מכוסים, והחסדים המכוסים הם נקראים חסדי אבות דהזרע אצל האב הוא מכוסה ועל החסדים המכוסים אין שום קטרוג עליהם נועם אלימלך הוספות על חסדך ה' מלאה הארץ חוקיך למדני, תהילים קיט

וזהו גומל חסדים טובים. וכי איזה חסדים אינם טובים. אבל הפי' גומל חסדים להיותנו טובים ומרוצים לפני הש"י כנ"ל. תפארת שלמה כי תבוא

וזוכר חסדי אבות

ומביא גואל לבני בניהם

למען שמו באהבה

כי הגואל האמיתי הוא אם הוא בכחי' צדיק כזה שאינו מצפה שום תשלום גמול לא בעולם הזה ולא בעוה"ב כג"ע רק לישועת ישראל ולגדלות ורוממות כבודו ית"ש וזה האהבה האמיתית. וזהו מחסדי אבות להביא גואל כזה אשר כל מגמתו למען שמו באהבה כנ"ל. תפארת שלמה שביעי של פסח

ר"ל הגם שאין אנו ראויים מצד מעשינו הטובים עם כל זה מעורר הש"י רחמיו עלינו וחסדים עליונים מעולמות הגנוזים ונפלאים פלא עליון אשר שם הוא החירות האמיתי מכל. ואין שם שום רמז דין וקיסרוג כלל לשקול הדבר במאזני צדק אם ראוי לרחם על איזה איש או על הכלל. רק מצד החסד והרחמים הפשוטים אשר טבעם ודרכם להיטיב לכל בלי שום טעם. אוהב ישראל ויחי

כי כשהקב"ה עושה חסדים לכני ישראל בזכות האבות אעפ"י שאינן ראויין מצד עצמם אעפ"כ עושה החסדים באהבה כאשר קיים אברהם אבינו את הנסיונות באהבה שפת אמת וירא (תר"ס)

וזהו שתקנו אנשי כנסת הגדולה בסדר התפלה ומביא גואל לכני בניהם למען שמו באהבה פי' לבנ"י בניה"ם הוא מלשון בנין ר"ל שמביא גואל שיכנה בחינת מלכות ע"י למען שמ"ו באהב"ה ר"ל כשישראל משתדלין להגיע לבחינת יראה ואהבה באמת היינו למען שמו דווקא ולא לשום קיבול פרס. בת עין מסעי

ואם הצינור הוא שלם מכל צדדיו שאין בו סדק ונקב כל שהוא, ונקי ויפה ומזוכך בתכלית הזיכוך. כלומר שעושה המצוה בשלימותה כראוי במחשבה ודיבור ומעשה באימה ופחד. ואין מתערב בה ח"ו שום פניה ומחשבה זרה לחשוב בה איזה תפארת לו מן האדם, או שאר הבלי העולם. רק צלול ונקי באמת למען שמו באהבה כאשר יוכל. אז הנה יורד אליו שפע קודש אורה ושמחה מאור פניו יתברך. ואינה נשתנית מכאשר הוא במקור. והוא טועם בה כל מיני מתיקות עריבות ונעימות ידידות חביבות חיבת הקודש. טעם שאין טעם כמוהו, אורה שאין אורה כמוהו. ומבין ומכיר אור המוחין העליונים אור קדושת נשמה הבאה אליו מלמעלה להאיר לו. באר מים חיים פרשת ואתחנן

מלך עוזר ומושיע ומגן

עיינ רמב"ן שפירש שהיה אברהם ירא שהמלכים יתחברו יחד וירבו צבאותם עליו והוא יהרג במלחמה, ועיי"ש. ולפי דבריו מבואר שמקודם עזר לו הקדוש ברוך הוא לנצח את המלכים, ואח"כ כשירא שמא יתחברו ויבאו עליו שוב אז הבטיח לו הקדוש ברוך הוא שיהיה מגן לו. ונראה שעל פי זה נתקן סדר התפלה בכרכה ראשונה בשמו"ע: מלך עוזר ומושיע ומגן תורת אמת בראשית טו

ומטעם זה ליכא מלכות כגון מלך העולם בכרכה ראשונה של שמנה עשרה כי בפרק שהתחיל להיות אלהי אברהם עדיין לא נודע מלכותו בעולם. ומ"מ נרמז בו מלכות מלך עוזר ומושיע הדר וקנים בראשית כד

ברוך אתה השם מגן אברהם

עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקדוש ברוך הוא ואומר רבון כל העולמים, לא בכח ידי עשיתי את כל אלה אלא בכח ימינה, שאמה מגן לי בעולם הזה ולעולם הבא, שנאמר [תהלים ג, ד] ואמה ה' מגן בעדי בעולם הזה. כבודי ומרים ראשי [שם] לעולם הבא. וענו העליונים ואמרו ברוך אתה ה' מגן אברהם. פרקי דרבי אליעזר כו

כמו שאנו אומרים עליו מגן אברהם יותר מן שאר אבות, וזה מפני כי אברהם הוא יסוד הראשון לכל, והיסוד הוא הדבר שיותר בחוזק ותוקף בעבור שהוא יסוד הבנין ואין מי שיוכל לעקור היסוד, ואין לך יסוד יותר מן אברהם, לכך אמר אנכי מגן לך כי מפני שהוא יסוד אם מתכנסים כל האומות לא יוכלו לעשות לו דבר, כי היה לו ענין אשר ראוי ליסוד. מהר"ל גבורות ד' ו

שפת אמת

שפת אמת לך לך תרל"ה

והכלל שצריך כל איש ישראל לידע כי זה הכח שיש בכל איש ישראל מכח האבות וכריתות בריתו ית' הוא העיקר באופן שכל יגיעת האדם אין נחשב לכולם נגד זה הכח. אף כי עיקר הוא יגיעת האדם. אך שזה הכח

למעלה מהכל. ואמת כי כל היגיעה לבוא לזה להיות בוחר בדרכי אבותינו ועי"ז יבוא לכח הזה וז"ש מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי. ופי' מו"ז"ל"מ"ש מגן אברהם שהקב"ה הכטיח לו שיהי' ממנו נקודה בכל איש ישראל אשר הוא ית' מגין עלי' שלא יוכל לקלקל אותה כו'. ונקודה זו מסייע לכל איש ישראל כפי מדריגתו...

שם, שם תרל"ח

ונאמר לו ואעשך לגוי גדול ואברכה מברכיך כו' ולמה הכטיח לו כל זאת והלא בלא זה הי' עושה רצונו ית'. אבל רצה להודיעו שידע כי הכל תלוי בו ושהוא הצדיק שהכל מתברכין בעבורו ולכן כל המעשים שעשה אאע"ה עשאהו בעבור כל הדורות הבאים וזהו ענין שם אבות שכל מעשיהם לא הי' לשעה וז"ש שאומרים אלקי אברהם יצחק כו'. פי' שקבלת מלכותו ית' שקיבלו עליהם עודנו קיים לכל זרע ישראל שבכחם יכולים גם הם לקבל אלקותו יתברך בהתעוררות מעשי אבות. וגם הראה לו ואברכה מברכיך שגם עי"ז יכול לקיים כל הבריאה שגם הרשעים שא"י להטות לבם אחר דרכו של אאע"ה אעפ"כ ע"י שיראו ויבינו כי הוא הצדיק ויברכו אותו יהי' להם ג"כ ברכה ועי"ז יהנו כולם ממנו.

שם, וירא, תר"ס

ברשת העקידה וישכם אברהם בבוקר. ובמדרש אהבה מקלקלת השורה. זהו עיקר החיבה מהנסיונות של אברהם אבינו ע"ה שעשה אותם באהבה רבה. כמ"ש בס' חובת הלבבות. וכן במשנה עשר נסיונות נתנסה אאע"ה ועמד בכולן פירוש עמד בכחי' אהבה שהיא מדתו של א"א ולא זז אהבתו כמלא נימא מכל הנסיונות וזה דבר גדול מאוד. והנה הקב"ה משלם מדה במדה ז"ש ומביא גואל לבני בנייהם למען שמו באהבה. כי כשהקב"ה עושה חסדים לבני ישראל בזכות האבות אעפ"י שאינן ראויין מצד עצמם אעפ"כ עושה החסדים באהבה כאשר קיים אברהם אבינו את הנסיונות באהבה.